

A TRADUCCIÓN E OS TEXTOS TRADUCIDOS Ó GALEGO NO PERÍODO 1907-1936

Beatriz Real Pérez

Abstract: From the classification of the translations done into Galician between 1907-36, this article deals with the criteria of selection that underlies in the publication of these and they prove that translation, at this time, is mainly an activity used to help to create the Galician character.

Este artigo pon de manifesto, entre outras consideracións, que a publicación das traducións ó galego no primeiro tercio do s. XX obedece a unha necesidade de recuperación e protección da lingua e da cultura galega. Mentres que a actividade galeguista se centra no s. XIX na defensa apaixonada e sentimental da lingua, nos comezos do seguinte artéllase un programa máis ambicioso, que ten como obxectivo salienta-lo feito diferencial galego dende múltiples discursos (político, económico, social, lingüístico, literario...). A traducción revélase parte fundamental deste proxecto rexenerador emprendido dende múltiples disciplinas, non unicamente dende a literatura. Durante a época da Xeración Nós a traducción é unha ferramenta empregada para tentar solucionar problemas e carencias que se presentan nos ámbitos político, lingüístico e literario. É evidente a súa utilización no ámbito político pois, en pleno desenvolvemento das teorías nacionalistas en Galicia, achamos a traducción empregada como medio de propaganda e apoio dos nacionalismos, especialmente daqueles sentidos como exemplares ou irmáns. Recórrese a ela no lingüístico, xa que reaccionando contra os ataques de lingua rural, coloquial, anquilosada, etc., a traducción usarase para dar exemplo de normalización e para estende-lo uso da lingua en tódolos espazos, servindo de modelo de usos lingüísticos modernos, desruralizados, áxiles e pragmáticos. Por último, no literario utilízase para solucionar carencias xenéricas (tanto na poesía coma na novela), perseguindo a renovación literaria e procurando despega-la produción do excesivo peso dos escritores canónicos do s. XIX.

Aparentemente, a traducción é mecanismo frecuente das publicacións galeguistas para mante-la cultura galega en contacto co exterior. Isto supón,

en principio, un síntoma de aperturismo, de intento consciente de uni-lo desenvolvemento cultural galego, especialmente o literario, ó devir do resto de culturas europeas. Tamén é unha fórmula recoñecida de diminuí-la presión e influencia da cultura castelá. Sen embargo, observamos que esta relación coas outras literaturas é máis importante como feito literario ca como posible entrada de influencias, renovación, etc., pois un factor previo está condicionando a actitude de recepción de certos textos que logo serán traducidos: a imaxe do outro sistema obedece, en grande medida, ós presupostos culturais propios. Isto explica que a traducción fose usada como instrumento de apoio na reflexión, que se está a producir sobre temas tan importantes como os nacionalismos políticos, a raigame celta da cultura galega ou a necesidade de renovación literaria.

1. Os textos traducidos e a súa publicación

Efectuamos unha breve descrición do proceso da traducción e propoñemos unha clasificación dos textos traducidos. Este enfoque metodolóxico pon en evidencia algúns aspectos claves da traducción como contacto entre culturas pois, lonxe de ser un grupo arbitrario de textos, as obras traducidas présentánsenos como un conxunto organizado de elementos que teñen en común unha serie de trazos susceptibles de ser definidos coma un subsistema: os principios de selección do texto fonte, as funcións que cumpren no sistema meta e as actitudes que reproducen. Ademais, parecen constituír un subsistema particular que non funciona unicamente no sistema literario, senón que, debido á multifuncionalidade do discurso literario galego, establece relacións con outros sistemas socio-culturais.

Entre 1907 e 1916 édítanse poucas traduccións ó galego¹. Unicamente coñecemos o poema "Preludio. Morrerei no meu niño" de Jacinto Verdaguer¹, unha traducción de Giosué Carducci² e os épodos IV, V, VI e IX de Horacio³. O valor que teñen estas primeiras traduccións que sinalamos é testemuñal, dada a marxinalidade das publicacións que as recollen. O feito de que algunhas fosen practicamente descoñecidas ata hai pouco tempo e a falta de referencias noutros autores ou escritos da mesma época, dá idea da escasa repercusión destas traduccións no público galego. A actividade traductora é marxinal dentro da obra literaria dos autores; os textos traducidos non teñen a suficiente entidade como para constituírense en publicacións independentes (a pesar do precedente que supón a publicación en libro das *Odas* de Anacreonte, traducidas por Florencio Vaamonde en 1897). A ausencia de traduccións é debida,

1. Ó longo do artigo manexaremos numerosos textos traducidos. Facer referencia a eles no corpo do texto empecería a súa lectura, polo que optamos por usar dous sistemas de notas. Nas notas ó pé introdúcese texto complementario e nas notas finais poderanse achar os datos completos das traduccións ás que nos referimos.

probablemente, á falta dunha publicación galeguista coa suficiente vitalidade; de feito, a recuperación desta actividade coincide coa consolidación de novas publicacións galeguistas: *A Nosa Terra* e a revista *Nós*. Estas publicacións chegan a editar 421 e 144 números respectivamente e nelas a tradución está presente con regularidade. O primeiro número de *A Nosa Terra* sae á luz o 14 de novembro de 1916, data que marca a recuperación neste eido.

Cómpre ter en conta que unicamente se publican seis⁴ traducións en libro independente. Sen conta-la actividade traductora do xornal *A Nosa Terra* e da revista *Nós*, o medio de difusión das traducións redúcese a aparicións esporádicas noutros xornais (*Logos*, *Vida Gallega*, *Rexurdimento*, *Alento...*), ou a traducións incluídas na obra literaria de certos autores (Noriega Varela, Samuel Eiján ou Álvarez Limeses); mesmo algunhas permanecerán inéditas longo tempo. Chama a atención o feito de que as editoriais que publicaban novela curta non recorresen, agás contadas excepcións, á tradución. Dos dez números publicados por Terra a Nosa (*A Coruña*), trece da editorial Céltiga (*Ferrol*), corenta de Lar (*A Coruña*), os catro de Alborada (*Pontevedra*) e os tres de Libredón, unicamente dous volumes de Céltiga⁵ se presentan como traducións². Outra publicación que inclúe versións nas súas páxinas e que merece ser destacada é a revista *Logos*; dedica pouco espazo á literatura pero, sen embargo, nas súas páxinas publícanse textos de Henri du Passage, Maritain, Witterbroodt ou Erich Prywara por primeira vez en lingua galega. Outras revistas editadas en Galicia publican tamén traducións, pero ó castelán, non ó galego; é o caso de *Yunque*, *Alfar*, *Ronsel* e *Prisma*⁶.

As publicacións galeguistas que acollen maior número de traducións, como xa dixemos, son o xornal *A Nosa Terra* e a revista *Nós*. A evolución das súas liñas ideolóxicas explica qué tipo de textos se traducen e a qué intereses obedecen. No primeiro número do xornal *A Nosa Terra* pódese ler:

Antre outras seiciós, "A NOSA TERRA" terá as seguintes: "Os poetas d'agora", "Estudios económicos", "Lendas gallegas", "**Traduciós**", "Queixas dos pobos", "Follas Novas" (crítica), "Ouro vello", "O pensamento da xuventude (tribuna libre)", "Novas da causa", "Peneirando", "Caricaturas sin cliché" (*A Nosa Terra*, 1, 1916, p.4)

Polo tanto, a tradución forma parte da programación do xornal dende o principio nun intento de reafirma-la cultura galega. Ademais, o compromiso político da publicación, «de carácter autonomista, pero non separatista» (Molina, 1989, p. 163), lévao a incluír nas súas páxinas un considerable abano de traducións non literarias de tema político, mesmo de socioloxía, economía ou lingua, que constitúen unha rede de argumentacións, dende diversas

2. A colección Lar si edita traducións de Wenceslao Fernández Flórez e Pita Romero, mais con vontade de integralas no sistema literario galego coma textos orixinais.

disciplinas, favorables á reivindicación política nacionalista. Tamén se insiren traducións literarias que van variando de tipoloxía e intencionalidade.

Conforme a declaración de intencións do xornal, unha das seccións será "traducións" mais en ningún momento chegou a ser sección fixa. Algúns textos aparecen como "traducións" e outros baixo unha serie de cabeceiras de continuación irregular: "Dos clásicos alemáns", "Dos clásicos casteláns", "Contos de fama", "Páxina escolleita", "Xente de fóra", "Poetas estranxeiros", etc. Precisamente estas cabeceiras, ademais doutros factores, indican a existencia de varias etapas respecto á consideración da tradución en *A Nosa Terra*.

A primeira etapa abarca ata fins do ano 1918. Algunhas traducións indican só título e autor; outras publícanse baixo os seguintes encabezamentos: "Traducións dos clásicos casteláns" (Miguel de Cervantes e Luís Mejía), "Traducións de L. Carré" (Pío Baroja, Gabrielle D'Anuncio, Xaquín Dicenta), "Clásicos franceses" (Alfredo de Musset), "Clásicos alemáns" (Hans Theodor Storm, Eduard Mörike), "Páxinas escolleitas" (Rabindranath Tagore, Alphonse Daudet, Máximo Gorki, Angel Ganivet), "Traducións ao noso idioma de notables poesías" (Arnaut, Dante). Trátase de traducións consideradas "clásicas", de autores presuntamente coñecidos para o público galego; polo tanto, a intención que promove a publicación destas traducións non é a de publicar novidades, como en certo modo vai ocorrer a partir de 1918, senón a de pór en galego fragmentos dos mellores textos doutras linguas, perseguindo exercitalo galego con textos lexitimados. A maioría destas traducións son de textos en prosa, feito importante dado que a principios do s. XX se está consolidando aínda o proceso de lexitimación da prosa galega. Finalizando esta etapa ten certa continuación a cabeceira "Páxina escolleita" na que aparecen traducidos autores como Tagore, Goethe, Daudet, Gorki e Ganivet.

Na segunda etapa colaboran dous autores interesados polos movementos vangardistas: Vicente Risco e Evaristo Correa Calderón, un dende "provincias" (Ourense) e outro dende o "centro" do Estado (Madrid). Supoñen un cambio notable na orientación literaria do xornal. Concienciados da necesidade de modernización da lingua e da literatura galegas, abren o camiño a traducións seleccionadas segundo estes criterios, e inauguran un período no que a tradución non se publica só como texto amorfo, senón precedida dun pequeno comentario bio-bibliográfico.

A outra publicación que acolle regularmente traducións entre as súas páxinas é a revista *Nós*, autodenominada "Boletín Mensual da Cultura Galega". Se en *A Nosa Terra* é evidente a intención política, por veces panfletaria, na que predomina a finalidade de fomentar e divulgar-lo idioma galego, a revista *Nós* supera ese estado iniciático e reivindicativo para ofrecer nas súas páxinas todo un abano significativo de cultura galega: literatura, ensaio, arqueoloxía, filosofía, etc. *Nós* nace como vehículo natural de expresión dunha xeración de intelectuais de distinta procedencia política e social que, sen embargo, participaron dunha ilusión común: a reconstrución cultural de

Galicia. A maior parte dos membros desta xeración participou na elaboración desta revista, ben na dirección, ben a través de publicacións. A revista ourensá publica colaboracións ben documentadas e detalladas, ademais dunha importante oferta cultural que dá idea do valor da conciencia galeguista dos seus creadores, a cabalo entre o respecto á tradición e o interese polas manifestacións culturais próximas. Canto á traducción destaca a calidade, documentación e selección das mesmas. Dende o punto de vista informativo, as traduccións facilitanlles ós lectores non só o texto, senón tamén datos bibliográficos dos autores e, a miúdo, unha contextualización da súa obra. Esta seriedade no tratamento é coherente coa concepción global da revista, e recolle unha iniciativa de contextualiza-la traducción que xa observamos en *A Nosa Terra*, debedora da influencia de Risco. As traduccións adoitan chegar con frecuencia o autor, título do libro, ano de publicación ou, no seu defecto, datos da publicación da que se toma o texto. Só un dato non é constante: o nome do traductor, pois falta en varias versións; mais se temos en conta a nota que aparece na portada da revista, xunto ó enderezo da mesma, a atribución non é difícil:

Este boletín non publicará mais orixinas quós que foran directamente solicitados pola Dirección. Tampouco se fai solidario das ideas n-eles emitidos, a non ser dos que por non iren rubrados, enténdese que son da Redacción (Nós, 1, 1920, p. 2)

Queremos chama-la atención sobre o contido desta nota xa que, segundo afirma, a Dirección publica só os traballos que solicita con antelación, o que confirma o pormenorizado traballo de selección dos mesmos e a interesada escolla que percibimos dos textos para traducir.

A revista *Nós* (1920-1935) publica pouco máis de vinte traduccións en total, o que constitúe un pequeno número se temos en conta os quince anos de duración da publicación do xornal cultural máis carismático da cultura galega. Algunhas traduccións ven a luz por partes en varios números (ex. *Pamir, Quod Nihil Scitur...*) dando unha enganosa sensación de continuidade á actividade tradutora na revista. O limitado número de versións parece non coincidir cos cualificativos máis habituais atribuídos a esta publicación: cosmopolita, aperturista... Este feito é consecuencia da introversión na cultura galega que hai nas súas páxinas, dirixidas a conforma-lo mundo desde a visión galega, seleccionando tacitamente as publicacións. Hai tamén outro motivo: predomina a idea de que o acceso ás outras culturas se debe producir directamente, sen intermediarios. Na revista podemos ler que «Anque non os gustan as traducións, damos eiquí unha» (Nós, 3, 1926, p.16). A traducción constitúe unha “manipulación” da que Vicente Risco (*alma mater* da revista) non se considera partidario, aínda que se sirva dela. A traducción é vista como unha técnica mediática da que se debe prescindir en favor da exposición directa do pensamento. Na declaración de intencións do xornal lemos:

"Querendo suprimir entremediarios antr'o pensamento galego e o pensamento dos pobos cultos, *Nós* abre as suas páxinas a prestixiosas personalidades estranxeiras que contan de nos honrar co'a sua colaboración e tamén ha informar ó púbrico galego do movemento das ideas no mundo civilizado" (*Nós*, 1, 1920, p. 2)

Entre as "personalidades estranxeiras" figuran Philéas Lebesgue (do que "interesa" traducir algúns artigos, ademais de publicarlle dous poemas en francés⁷) e varios autores portugueses publicados co texto orixinal: Teixeira de Pascoaes, Antonio de Certina Cunha Barros, Magariños Negreira, etc.

Dende o momento no que a dirección literaria recae en exclusiva en Vicente Risco (e coincidindo coa postura mantida por este na Asemblea de Monforte que prioriza a culturización do pobo á actividade política) a revista tende a seguir unha liña máis ensaística. Coinciden nesta etapa traducións de carácter filosófico e relixioso, como "Que nada se sabe" do filósofo Francisco Sánchez xunto a traducións dos poetas clásicos Ovidio e Virxilio.

O conxunto de textos traducidos ofrece información pertinente sobre o proceso de tradución (principios de selección, función que se lle asigna, actitudes que reproducen, etc.). Para posibilita-lo seu estudo, propómo-la seguinte tipoloxía das traducións efectuadas no período 1907-1936: traducións clásicas, relixiosas e traducións de autores contemporáneos, distribución que nos permite ademais a súa clasificación atendendo á lingua de orixe. Baixo a aparente heteroxeneidade existen uns principios de selección que obedecen á particular función que se lles asigna ós textos traducidos.

Os textos **clásicos** son: De Horacio, *Epodos. Con la versión literal y diferentes traducciones en las lenguas ibéricas*⁸. De Baquilides "Teseo", en tradución de José Gigirey Rodríguez⁹. De Rufo Festo "Ora marítima", na revista *Nós*¹⁰; (indícase como motivo da tradución o feito de conte-lo texto a fonte máis antiga sobre "A Nosa Terra"). "De correctione Rusticorum", tradución de Paulino Pedret Casado¹¹. De Virxilio publícase "Titiro"¹², "Os Elíseos"¹³, e as traducións de Avelino Gómez Ledo "Eloxio da vida campesía"¹⁴, "Invocación da materia" (*As Xeórxicas*, Libro Primeiro-Agricultura¹⁵) e *Églogas de Virxilio*¹⁶. De Lucrecio un fragmento de "De Rerum Natura" traducido por Avelino Gómez Ledo¹⁷. De Ovidio tradúcese "Elexía III do Libro I dos Tristes"¹⁸ e "O pazo do sono".

As traducións de autores clásicos non teñen cabida nas páxinas de *A Nosa Terra*, dominada máis pola urxencia política; sen embargo, a inserción de textos na revista *Nós*, sobre todo nos derradeiros anos da publicación, é coherente coa formación clásica dos seus creadores, que tamén avalaron a edición de autores clásicos dende a editorial homónima.

As traducións de **textos bíblicos ou pastorais** son á penas media ducia¹⁹. A escaseza destes textos é abondo significativa e contrasta tanto coas versións bíblicas efectuadas durante o s. XIX con fins comparatistas coma

coas realizadas posteriormente con fins pastorais. Si existen outro tipo de traducións de temática relixiosa, entre os que se traducen poemas de Jacinto Verdaguer²⁰, o Padre Vicente Rigueros²¹, San Francisco de Asís²², Pedro de Répide²³ e Xan Bautista Andrade²⁴. A revista *Logos* "Boletín Católico Mensual" que se publica en Pontevedra entre 1931 e 1936 traduce os seguintes textos relixiosos non literarios: "Cara un diagnóstico do anticlericalismo"²⁵, "Agostiño inmorredoiro"²⁶, "Laetatus sun i-his"²⁷, "Natalis Invicti"²⁸, "Christus Rex Regum"²⁹, "O manifesto dos católicos pola pas"³⁰.

As traducións de **autores contemporáneos** son maioritariamente de xénero poético, sendo tamén importante a presenza de prosa literaria. A lingua maioritaria de procedencia da poesía é a francesa, seguida da alemana. Pola contra, a prosa literaria tradúcese sobre todo do castelán.

Do **castalán** tradúcense poemas de Jacinto Verdaguer: "Preludio. Morreirei no meu niño"³¹; de Joan Maragall: "A vaca cega"³², "Himno da arbree froital" e "Unha vos"³³; de Tomás Garcés: "Arco da vella"³⁴; de Josep Carner: "Na morte do heroe"³⁵; de J. M. López Picó: "O outro irlandés"³⁶; de Angel Guimerá: "As catro viúvas"³⁷ e de Costa Llovera: "O pino de Formentor"³⁸.

Do **portugués** tradúcense as seguintes: de Cândido Guerreiro o poema "Atardecer"³⁹; de Aquilino Ribeiro: "Bendita sea a luz do día"⁴⁰; de Teixeira de Pascoaes: "Canción humilde"⁴¹; de Alfredo Pedro Guisado: "Esfolladas"⁴² e o poema anónimo "O menino brincando"⁴³. A recepción da cultura portuguesa é moi importante no sistema literario galego e prodúcese de varios xeitos: a través da colaboración directa de escritores portugueses en publicacións galegas, de artigos e críticas, dos contactos persoais, do intercambio de obras e publicacións, de viaxes etc. Loxicamente, a tradución é a actividade, por innecesaria, menos desenvolvida nesta relación. Na revista *Nós* non hai, por coherencia, versións ó galego de textos portugueses. Os autores que colaboraron na revista ourensá mantiñan relacións persoais e académicas con varios intelectuais portugueses. No nº 2 anúnciase un intercambio cultural que fomenta a irmandade, como se viña facendo dende as páxinas de *A Nosa Terra*. Neste xornal a publicación de textos de autores lusitanos adoita figurar baixo o encabezamento de "letras irmáns", referíndose sempre á irmandade lingüística e cultural. Observamos dous xeitos diferentes de trata-los textos portugueses: publicación do orixinal dos mesmos e publicación despois dunha certa "adaptación" ó galego. Esta desigualdade de tratamento dos textos portugueses ten a súa explicación na consideración do portugués como a mesma ou diferente lingua e ó debate sobre a cuestión ortográfica do galego. Despois de publicar xa varios textos lusos co texto en portugués, ofrécese un "fermoso conto"⁴⁴ de Eça de Queiroz precedido do seguinte comentario:

Ofercemos hoxe cumprindo o que tiñamos falado, un conto do grande e inmortal escritor do Norte de Portugal, Eça de Queiroz. O conto fica en portugués. Somente poñemos a ortografía gallega. Sô unhas catro ou cinco

palabras do noso idioma substituíron palabras da lingua irmá. Para que se veja se serve ou non o gallego para facer prosa tan ch-ia de matices e firmezas como a castelá (*A Nosa Terra*, 65, 1918, pp. 4-5)

Posto que non estamos ante o texto orixinal, estamos ante unha "adaptación", "traducción", "versión" ou como a queiramos denominar. Este criterio séguese noutros textos de autores portugueses (ex. "Frai Genebro"⁴⁵, "Os mortos"⁴⁶, "O miñado"⁴⁷, "No moiño"⁴⁸, "Epístola axeitada"⁴⁹, "Notas Marxinaes"⁵⁰, "Irlanda"⁵¹ de Eça de Queiros e "A escola cárcere"⁵² de Guerra Junqueiro). A denominación "traducción" só se apunta nunha ocasión, na versión do poema "Atardecer" de Cándido Guerreiro, en "traduzón de R. Blanco Torres"⁵³.

Dentro das traducións efectuadas do **castelán** diferenciamos dous grupos: textos de escritores en lingua castelá e textos de escritores galegos que escriben nesa lingua. Do primeiro grupo temos traducións de Azorín⁵⁴, Pío Baroja⁵⁵, Jacinto Benavente⁵⁶, Miguel de Cervantes⁵⁷, Alfonsina Storni⁵⁸, Luís Mejía⁵⁹, Clarín⁶⁰, Rubén Darío⁶¹, Alonso de Bonilla⁶², Amado Nervo⁶³, Julio J. Casal⁶⁴, José María Gabriel y Galán⁶⁵, Fernando López Martín⁶⁶, Francisco Rodríguez Marín⁶⁷, Federico Mistral⁶⁸ e José da Viña Trasmonte⁶⁹. De autores galegos tradúcense dende o castelán os seguintes textos: "Peisaxe mariñan" da novela *La Casa de la Troya* de Alejandro Pérez Lugín⁷⁰, *A Santa Compañía*, de Roberto Novoa Santos⁷¹ e unha autotraducción de Roberto Blanco Torres⁷².

Entre as traducións do **francés** predomina o xénero poético, con versións dos seguintes autores: A. V. Arnault⁷³, Alfred de Musset⁷⁴, Max Jacob⁷⁵, Catulle Mendès⁷⁶, Jean Arthur Rimbaud⁷⁷, Alphonse de Lamartine⁷⁸, Francis Picabia⁷⁹, Charles Baudelaire⁸⁰, Paul Fort⁸¹, Georges Chenneviere⁸², Francis James⁸³, Paul Verlaine⁸⁴ e Auguste Augellier⁸⁵. Tamén hai traducións en prosa de Jules Lemaitre⁸⁶, Anatole France⁸⁷, Alphonse Daudet⁸⁸, Marvin Chauncey Ross⁸⁹, un conto popular de Bretaña⁹⁰ e un breve fragmento atribuído a Montesquieu⁹¹. Segundo o profesor Benito Varela Jácome⁹², o poeta Manuel Antonio efectuou varias traducións do francés que non se chegaron a publicar.

Do **alemán** tradúcense ó galego poemas de H. Theodor Storm⁹³, Eduard Mörike⁹⁴, Friedrich Hebbel⁹⁵, Detlev von Liliencron⁹⁶, Johann Wolfgang Goethe⁹⁷, Rainer Maria Rilke⁹⁸ e Friedrich Hölderlin⁹⁹. De Goethe tradúcese un fragmento teatral¹⁰⁰ e un texto en prosa¹⁰¹. *A Nosa Terra* traduce tamén varios aforismos de Nietzsche¹⁰². Consérvase unha traducción de Heinrich Heine feita por Manuel Lago González¹⁰³.

Do **italiano** tradúcense poemas de Tommaso Grossi¹⁰⁴, Dante Alighieri¹⁰⁵, Miguel Angel¹⁰⁶, Giovanni Pascoli¹⁰⁷. Tamén hai un texto en prosa de Gabrielle D'Anuncio¹⁰⁸. Na edición das *Obras Completas* de Antón Lousada Diéguez aparece a traducción, inédita ata entón, dunha poesía de Leopardi: "O infindo"¹⁰⁹.

Do **inglés**, tradúcense poemas de Walt Whitman¹¹⁰, Cristina G. Rossetti¹¹¹, William Butler Yeats¹¹² e de Terencio Mac Swiney¹¹³. Tamén textos en prosa de W. B. Yeats¹¹⁴, Oscar Wilde¹¹⁵ e James Joyce¹¹⁶.

Son tamén obxecto de tradución outras linguas: a rusa (Máximo Gorki¹¹⁷, Nikolai Nekrasov¹¹⁸) e a norueguesa (Henrik Ibsen¹¹⁹). Ademais hai textos traducidos de Rabindranath Tagore e do poeta armenio Arand Nazariantz.

A actividade tradutora da Xeración Nós non se limita ós textos literarios. A tradución serviu para ofrecer exemplo de normalidade lingüística coa publicación da versión en galego de textos de socioloxía¹²⁰, lingua¹²¹, arte¹²², política económica¹²³, literatura¹²⁴, crítica literaria¹²⁵, filosofía¹²⁶ e política.

Como pon de manifesto a existencia desta clasificación das traducións segundo a súa tipoloxía e lingua de partida, o resultado das relacións que establecen entre si os sistemas literarios é susceptible de estudio e sistematización. A priori, a tradución de textos literarios procede do contacto con outras literaturas. É unha manifestación concreta da recepción de textos estranxeiros posterior á lectura dos mesmos. Esta apreciación non por obvia deixa de ser importante. A lectura é un acto de recepción individualizado que completa o acto da comunicación literaria. Un texto pode ter múltiples lectores e lecturas, mais cando un traductor decide traducir (e publicar) un texto alleo, cómpre ter presente que é unha desas lecturas a que se concreta na tradución e que esa lectura vai iniciar unha nova cadea comunicativa, fóra do contexto inicial, con novos lectores e novas lecturas. Sen embargo, as lecturas que se efectúan nun sistema literario pódense unicamente "rastrear" na obra dos autores do mesmo en forma de influencias, imitacións, etc. A biblioteca persoal dos autores é outra fonte de información. Por veces, algúns membros do sistema deciden "facer públicas" as súas lecturas, gustos ou intereses publicando traducións das mesmas. Evidentemente, non se traduce todo o que se le noutra lingua; entón, ¿que ten de definitiva a lectura dun texto estranxeiro para que dea lugar a unha tradución?. Un exemplo da disparidade que pode haber entre as lecturas estranxeiras que se efectúan no sistema e as traducións ofrécenola Vicente Risco nunha carta a Philéas Lebesgue datada o 26-1-1920:

Considero interessante de dizer a V^a Ex. que os autores de fóra que mais se len na Galliza são: Maeterlinck, Eça de Queiroz, Guerra Junqueiro, d'Annunzio, Vargas Vila e Rubén Darío. Os mais esquisitos gostan melhor de Mallarmé, Lorrain, Ibsen, Eugenio de Castro e Teixeira de Pascoaes. A nova geração le os rusos, e os mais adiantados, que são poucos, prefiren aos cubistas e aos futuristas, e len Apollinaire, Max Jacob, Revendry, Cendrars, Dermée, ou os italianos: Marinetti, Paolo Buzzi, Soflici. Eugenio Montes que é o mais forte da nova geração (conta 19 anos) publica no boletim do partido nacionalista galego poemas cubistas e estudos sobre Walt Whitman, Rimbaud, Apollinaire, Ezra Pound, etc. Tamben é muito prezado hoje em Galiza Rabindranath Tagore (Figuroa, 1996, p. 89).

A lista de autores máis lidos non se corresponde coa de traducións, agás na figura de Tagore, sendo precisamente Risco quen demostrou maior

interese na divulgación da figura deste escritor. Contabilizando as traducións literarias publicadas no ano que escribe Vicente Risco (1920), os dous anteriores (1918, 1919) e os dous posteriores (1921, 1922) encontrámonos con que dos 24 autores que sinala na misiva como máis lidos tradúcense varios textos de Tagore (9), e cadanseu dos seguintes escritores: Guerra Junqueiro, Rubén Darío, Ibsen, Teixeira de Pascoaes e Walt Whitman. Sen embargo, a orientación das traducións parece ser outra. Contabilizamos nestes cinco anos un total de 40 autores traducidos; despois de Tagore é Arand Nazariantz (4) o autor máis traducido, seguido de Paul Fort, Hebbel e Liliencron (3 de cada un).

Compárese con outra clasificación que ó noso xuízo pode resultar reveladora: 19 textos translocen certas simpatías nacionalistas; 10 textos proceden de autores franceses, 6 españois, 4 ingleses, 3 cataláns e 3 pertencen a autores que gardan certa relación con Galicia (Julio J. Casal³, Roberto Novoa Santos⁴ e Francisco Sánchez⁵).

Confróntese tamén esta información coa seguinte nota: «Chegaranos ben con insistir sobr'o feito de que son os escritores de Portugal e mais de Francia os que teñen o primeiro lugar nas preferencias dos renovadores de Galizia» (*Nós*, 1, 1920, p. 2)

En definitiva, semella que as lecturas máis frecuentes dos autores estranxeiros non coinciden cos textos traducidos que se publican⁶.

2. Criterios de selección das traducións. Nacionalismo, celtismo e vangardismo

As traducións efectuadas ó galego neste período cumpren variadas funcións (lexitimación lingüística, estende-lo uso do idioma, autoafirma-la identidade cultural galega...). Entre os textos traducidos hai tres tipos nos que resulta máis evidente que a súa publicación obedece a un proxecto máis ambicioso e máis interesado có mero trasfego cultural. Trátase dos textos que dan publicidade a diversos nacionalismos, os que apoian a existencia dunha cultura celta-atlántica e os textos publicados co selo de vangardistas. Os tres son produto dun intento real de crear unha conciencia galega e de intervir no desenvolvemento cultural, intervención que se sente necesaria para defender e protexe-los valores propios da cultura galega.

3. Aínda que residiu maioritariamente en Uruguay, estivo relacionado con varias empresas editoriais galegas e mantivo relación persoal coa intelectualidade galeguista; un exemplo desta amizade son os poemas que lle traduce ó galego Antón Vilar Ponte.

4. Médico ferrolán. O traductor da súa obra *A Santa Compañía* é Xaime Quintanilla, liberal que chegou a ser alcalde de Ferrol e foi fusilado logo de iniciarse a Guerra Civil.

5. Filósofo de orixe galega.

6. É interesante diferenciar entre textos traducidos e a actividade de traducir, posto que esta ocorre aínda que non se materialice en ningún produto textual concreto.

Nacionalismo. A traducción é mecanismo frecuente para divulgar e dar publicidade ós emerxentes movementos nacionalistas que atopan ampla recepción sobre todo en *A Nosa Terra*. A solidariedade da causa galega con Cataluña, Irlanda e Bretaña, ademais de moitos artigos de información e divulgación do "estado" no que se encontran os respectivos nacionalismos, xustifica varias traducións. Observamos certa evolución nesta importación a través do cambio de intereses que demostra: traducións movidas pola admiración nacionalista (irlandeses, portugueses, cataláns, armenios...) que deixan lugar despois a traducións que translocen a admiración polos textos.

A admiración polo nacionalismo catalán motiva varias traducións que divulgan algúns aspectos do mesmo ou que expoñen as reflexións que alí se levan a cabo: "Verbas de Pi Margall (No 15 aniversario da súa morte)"¹²⁷, "Do evanxelio nacionalista. Verbes d'un apóstol"¹²⁸, "Iberismo Atlántico"¹²⁹, "A pedra d'escándalo"¹³⁰, "A esencia do problema catalán"¹³¹, "O Nazionalismo integral"¹³², "XIV aniversario da morte de Xohan Jaurés"¹³³, "O feito da nazionalidade"¹³⁴, "A idea da nacionalidade"¹³⁵, "Pola autonomía"¹³⁶, "Confrenza de Xohan Vallés e Pujals"¹³⁷, "As predicacións no deserto"¹³⁸, "Dende Catalunya"¹³⁹, "O Genio Peninsular"¹⁴⁰. Estas traducións tratan temas como o rexionalismo e o nacionalismo, a lingua das distintas nacionalidades, o federalismo, a irmandade dos nacionalistas galegos e cataláns ou a pobreza como causa dos nacionalismos. Cinco destes textos son traducións de artigos procedentes de xornais como *La revista* ou *El Sol*. Mesmo dende *A Nosa Terra* propónse levar a cabo un "Intertroque Cultural Nazionalista" baseado en traducións, como de feito xa se viña facendo:

Hoxe escomenza un intertroque d'artigos culturaes entr'A NOSA TERRA e "La Revista" de Barcelona. Os catalanistas novos, mándannos artigos en catalán que Nós publicamos, com'o d'enriba, traducido o noso idioma. E Nós mandámoslos en galego i-aló tradúcennos ô catalán (*A Nosa Terra*, 118, 1920, p. 1).

Tamén a revista *Nós* se propón divulgar-los actos da Lliga Regionalista, coa seguinte xustificación:

Sendo un dos fins que persigue NÓS o de crear unha concenza galega, por riba de todos os partidismos que poidan ser motivo d'arredamento antr'os que arelamos unha Galiza libre e próspera, coidamos comenente dar a coñecer ôs nosos lëtores os diversos aitos que a Lliga Regionalista -a entidade cuio carácter tan ben acae co actual momento galeguista- ven realizando por toda a Cataluña, comenzando hoxe coa conferencia pronunzada pol-o ilustre autor do "Elogi de Catalunya" (*Nós*, 17,1929, p. 1).

A intención que move estas versións é divulgativa e leccionadora. Son textos escollidos por afinidade política, de ideoloxía afín á dos redactores do xornal e, en xeral, á ideoloxía das Irmandades da Fala e do Partido Galeguis-

ta. Os subtítulos das traducións, a modo de presentación e ás veces paráfrase do texto, son reveladores da intención que promove estas traducións, por exemplo: "pra que todos o conezan", "Aragón da leiciós de nazionalismo" ou "Pra que aprendan moitos". No caso de *A Nosa Terra* ocupan normalmente a portada do xornal, o que demostra a importancia que se lles concedía.

O prestixio do nacionalismo catalán, máis desenvolvido, non só se ofrece como exemplo que se debe seguir, senón que se revela importante para o obxectivo de valoración e consolidación do noso. Así o indican as traducións de textos nos que diversos autores cataláns se ocupan do nacionalismo galego. As traducións destes artigos insírense en publicacións galegas para que obren en beneficio do nacionalismo galego: "O Rexurdimento de Galicia"¹⁴¹, "Cataluña e Galicia. De un libro de Prat de la Riba"¹⁴², "Consellos dos alleos: Galicia a irredenta"¹⁴³ e "O Movemento galeguista"¹⁴⁴.

Outro motivo de admiración do nacionalismo catalán é a autonomía da súa literatura que, menos aguillada polos complexos que pexan a evolución da galega, é, por exemplo, pioneira na Península en establecer contactos coa literatura armenia (as versións de Nazariantz ó galego que publica *A Nosa Terra* están feitas dende a versión catalana) e mantén fructíferas relacións cos movementos vangardistas europeos, en especial cos surrealistas (ós que se traduce máis ó catalán ca ó castelán). Isto resúltalles posible, entre outros motivos, pola relevante posición que ocupan os seus pintores (Salvador Dalí, Miró, etc.) na vangarda artística. Tamén se admira o desenvolvemento do seu teatro:

¿Por que intensifica el pueblo catalán su teatro en las épocas de crisis? Porque ve en el idioma propio –que es el alma del país en plenitud exteriorizadora– la mejor arma defensiva de la conciencia autóctona. Y esto, ¿no debe hacernos abrir los ojos a nosotros? (Vilar Ponte, 1971, p. 351).

A recepción nacionalista caracterízase pola amigable apertura cara a Portugal e Irlanda. Os contactos co país veciño son bilaterais a través da constante relación persoal entre escritores e intelectuais. Sen embargo, o seguimento que se produce doutros nacionalismos estranxeiros, sobre todo do irlandés, é exclusivo da admiración nacionalista galega.

A positiva recepción do **nacionalismo irlandés** entre os intelectuais galeguistas concretouse no aspecto informativo a través do manifesto apoio á causa independentista. O xornal *A Nosa Terra* publica a "Historia dos movementos nazionalistas" e a "Copia que os nazionalistas galegos dirixiron aos irmaos irlandeses"¹⁴⁵. Pola súa banda, o nº 8 da revista *Nós* é un monográfico sobre Irlanda. A similitude de problemas (lingüísticos, de infravaloración polo resto do Estado, etc.) engaden máis vencellos ós étnicos e culturais derivados do celtismo. A diferenza do que ocorre cos portugueses ou cataláns, a relación con Irlanda é unilateral; redúcese á admiración que produce o movemento independentista entre os nacionalistas galegos.

Ó interese polo proceso político, séguelle a admiración polas obras literarias, únicos produtos que se poden "importar" ó noso sistema a través das traducións. Así, Antón Vilar Ponte (1971, p. 350) pon como exemplo a recuperación do teatro irlandés para promover a creación dun teatro galego moderno. Na súa opinión, o teatro é un medio de galeguización da sociedade e, seguidor do desenvolvemento do xénero en Irlanda, importa, é dicir, traduce, dúas obras teatrais irlandesas coa finalidade de que axuden a renovar e sirvan de guía á creación teatral galega. Mesmo suxire unha serie de autores para traducir. Co propósito de informar da solidariedade que suscita a causa irlandesa noutros puntos da Península (xustificando a un tempo o interese galego) publícanse creacións literarias en apoio a Irlanda compostas por Amado Nervo¹⁴⁶, Eça de Queirós¹⁴⁷ e dous poetas cataláns (Josep Carner e J. M. López Picó¹⁴⁸). Na tradución destes poetas dise que «A Nosa Terra non perdoa meio para erguer aos ollos dos celtas galegos, a santa causa dos celtas irlandeses» (*A Nosa Terra*, 136, 1921, p. 5). A admiración cara ó nacionalismo irlandés é un punto máis en común cos nacionalistas cataláns.

De entre os escritores irlandeses o autor máis traducido é W. B. Yeats, considerado o poeta nacional irlandés. A revista *Nós*¹⁴⁹ reproducirá na nosa lingua "Cathleen ni Houlihan"¹⁵⁰ e "Nosa Señora dos Outeiros"¹⁵¹; o xornal *A Nosa Terra* publica "Conto"¹⁵². Sen embargo, a tradución máis coñecida da época e referente habitual ó falar da Xeración *Nós* é a tradución de *Anacos da soadísima novela, Ulysses*¹⁵³ (Cap. XII e XVII) de James Joyce que Otero Pedrayo traduce para os lectores galegos. Que o autor irlandés vira a luz en galego antes ca en castelán, demostra unha vez máis a arela dos nacionalistas galegos por desenvolver uns valores propios, de costas á cultura castelá, que a cotío llelos negaba. Esta tradución é froito do proxecto de estabilización da prosa na nosa literatura e do criterio de modernidade que debía guiar as producións artísticas, tanto na poesía coma na novela. O interese polo autor irlandés concrétase non só na tradución efectuada por Ramón Otero Pedrayo; James Joyce está presente con certa asiduidade na primeira etapa da revista *Nós*. Antes da aparición da tradución de Otero, os lectores de *Nós* coñecían a Joyce a través dun detallado estudio de Vicente Risco⁷; esta circunstancia parece ofrecer un argumento máis en favor da sutil estratexia que artella o ourensán respecto ás publicacións da revista *Nós*, nas que nada é improvisado. Por outra banda, a atinada selección de fragmentos feita por Otero Pedrayo «non se pode considerar casual se non máis ben como o froito dunha interesante análise» (Caneda, 1998, p. 93). Debedora desta admiración polo autor irlandés é a "pseudoparáfrase" de "Dedalus en Compostela"¹⁵⁴,

7. "A moderna literatura irlandesa", artigo que se publica fragmentado dende o n° 1 da revista *Nós* ó n° 28 (1926). Neste último é no que Risco dá a coñecer a obra de Joyce. Este artigo é visto por Xoán González-Millán (1989, p. 34) coma un útil prólogo á tradución de Otero.

que para Xoán González-Millán (1989, p. 37) representa, xunto coa tradución de Otero Pedrayo, un dos fitos claves no proceso de estabilización do sistema literario galego.

Outros textos irlandeses seleccionados conscientemente para abondar nesta irmandade son os seguintes: "Letras irlandesas"¹⁵⁵, "Memorial do *Dail Eire-am*"¹⁵⁶, "Notas da vida de Terencio Mac Swiney"¹⁵⁷, "Aprendamos a morrer"¹⁵⁸, "A historia d'El-Rei Breogán e dos fillos de Mil, asegún o Leabhar Gabhala"¹⁵⁹, "En col da poesía bárdica. A poesía de corte na Irlanda e mais en Gales"¹⁶⁰.

Son tamén obxecto de atención outros nacionalismos. Entre as traducións nas que se intúe unha selección afectiva cara ó nacionalismo do país de orixe do autor destacan as efectuadas de textos de Rabindranath Tagore e Ariand Nazariantz. A presenza de Rabindranath Tagore nas publicacións galegas leva implícita unha simpatía non só literaria, senón tamén política⁸. Varias publicacións editan fragmentos, en distintos anos, deste autor¹⁶¹. O interese de *A Nosa Terra* pola súa obra non se pode deslindar da admiración que sentían os seus responsables polo que representaba o autor como bandeira do nacionalismo da India, moi forte naquelas datas. Vicente Risco afirma ser un dos primeiros divulgadores da obra de Tagore en España, antes aínda da publicación preparada por Zenobia Campubrí:

Fai sete ou oito anos, c'ó gallo de que lle deran o Premio Nobel de Literatura fixen eu unha parolá, ou conferencia no Ateneo de Madrid, tratando de Rabindranath Tagore. Aínda hoxe, aquí meu traballo, é o úneco en Hespaña que se fixo con concencia, sóbor do gran poeta indio.

Dend'enton, os amigos chamábanme "Tagore" no Ateneo. Logo, Zenobia Campubrí e Juan Ramón Ximénez levárons'a gloria de traducir a Tagore ó castelá (*A Nosa Terra*, 123, 1920, p. 3).

A simpatía cara a causa armenia é o motivo polo que se publica na revista *Nós* o poema titulado "Un canto na noite"¹⁶² do poeta Arand Nazariantz. En *A Nosa Terra*, co encabezamento "Os poetas extranxeiros d'agora", pódese ver un acercamento bio-bibliográfico ó autor, xunto á tradución de tres textos de prosa poética: "Matar Dolorosa", "O sono do meu sol" e "Curazón da miña raza, saude!". Este estudio ten para os responsables de *A Nosa Terra* un valor engadido: o devandito autor é primicia do xornal para os lectores galegos, que poden coñece-la súa obra directamente en galego, pois aínda é descoñecido na Península, agás en Cataluña:

8. Vicente Risco remata o seu artigo titulado "Rabindranth Tagore i-o nazoanlismo indio", "A i-álma da terra" co seguinte comentario:

"...Esí Nós. Antes de nada libértá pr'a i-álma de Galicia. Témola que libertar, témola que facer xurdir ceibe e creadora, cada un dentro de si...Fica aló, no fondal das nosas entrañas, no fondal das nosas concencias, asoballada, aprisoada pol-os prexucios, pol-as doutrinas mentireiras, pol-os programas de partido, pol-as rutinas oficiaes. Temos que libertala" ... (*A Nosa Terra*, 123, 1920, p. 4).

Arand Nazariantz inda non e conecido para os peninsulares de fala castelán; algunhas das suas poesias fono vertidas a lingua da patria irmá Cataluña e publicadas en "La Revista" de Barcelona, e d'ela as collemos e traducimos ao galego (*A Nosa Terra*, 218, 1920, p. 4).

Prodúcense, ademais, unha serie de aproximacións a outros movementos de reivindicación cultural ou nacional. Da Bretaña tradúcese "Cantos populares da Bretaña", da obra *Barzaz Breiz*, do Vicomte Hersart de la Villemarqué, en traducción de J. Núñez Búa¹⁶³. Trátase dun exemplo de selección que atende a criterios de identidade étnica ou cultural; o tema é a morriña dos habitantes da Bretaña. Ó lado da versión galega figura a orixinal do dialecto de Cornouaille. Das literaturas rexionais do Midi Francés, Abel Demo traduce "A canzón da serea" e escribe:

Eu quixera xunguir fraternalmente a iste país co meu xa que o están no reino dos degarros, dos azos insatisfeitos...e non topo ren millor que o lazo polícromo da literatura popular. E por isto coido intresante e cordial abrir ao achar un cancioeiro campesío, e traducir á lingua nosa calquer poema (*A Nosa Terra*, 260, 1929, p. 5).

Outros textos políticos de temática nacionalista ou afín son os seguintes: "O noso caciquismo. Como fala del un estranxeiro"¹⁶⁴, "Bugallal e os repartimentos de consumos"¹⁶⁵, Anaco do *Idearium español*"¹⁶⁶ de Angel Ganivet, "Aragón dá leiciós de nazionalismo; pra que deprendan moitos"¹⁶⁷, "O Regionalismo en Franza"¹⁶⁸, "A cuestión galega"¹⁶⁹, "O Regionalismo andalús"¹⁷⁰, "Dinámica e mecánica sociaes"¹⁷¹.

Celtismo. Os vencellos e similitudes que os intelectuais galeguistas observan entre as culturas celtas-atlánticas, conforma unha teoría de identidades culturais, de confraternidade e apertura cara á cultura irlandesa, bretona, etc., que por teimosa e ben estruturada, debe ser tida en conta como eixo vertebrador da evolución da cultura galega. A raizame celta cumpre unha importante función na literatura galega, pois é principio de selección de textos, inspiración literaria e reproduce a vontade do sistema de mante-la súa independencia e orixinalidade por medio da oposición tácita ó sistema castelán e da alianza expresa cos outros membros da familia celta, ós que une gran coincidencia de ideas.

Debedoras deste sentimento celtista parecen se-las seguintes traducións: o texto "Epopeya irlandesa", de D'Arbois de Jubainville que Francisco Tettamancy traduce baixo a cabeceira "O druísmo e o celtismo gallegos"¹⁷²; "O druísmo no século XX"¹⁷³, artigo de información no que Risco fala admirativamente da organización do *Gorsedd* bretón traducindo unha oración druídica¹⁷⁴; "O meniño brincando. Romance bretón", anónimo traducido por Noriega Varela¹⁷⁵; "Historia d'El Rei Breogán e dos fillos de Mil, asegún o Leabhar Gabhala", versión galega dos capítulos XI, XII e XIII¹⁷⁶; o texto "Encol

da poesía bárdica. A poesía de corte na Irlanda e mais en Gales", de Joseph Vendryes¹⁷⁷ e o relato *Os catro cisnes brancos. Lenda celta*¹⁷⁸, de Louey Chisholm. Sobre esta traducción podemos ler:

Galiza volve os ollos ó fin á sagrada tradición da Raza. A Nóna xeneración principia a atopar cheas d'un sentido novo de vida e d'espranza as vellas leendas célticas, e elo é o millor sinal (*Nós*, 12, 1922, p. 7).

Na introducción á traducción de "Un carballo na Luisiana" de W. Whitman podemos intuír como o principio de selección do texto é de novo a similitude espiritual dos pobos celtas:

"Eu son Walt Whitman, un cosmos" (...) Es' amplitude espiritual, característica dos atlantes, dos homes da Coarta Raza, dicía Blavasky. Esa facultade de se-lo todo, de se desfaguer en todo, é atlántica, é nosa, é inglesa, é yankee (*A Nosa Terra*, 109, 1920, p. 2).

A afirmación celta está tamén na base das traduccions de textos dramáticos, como argumenta Vilar Ponte en diversos artigos (1971).

A vangarda dende a traducción. Algúns creadores, como Evaristo Correa Calderón, Vicente Risco, Manuel Antonio e Amado Carballo, orientan nalgún momento a súa produción literaria cara á estética moderna, sobre todo futurista ou creacionista. Este criterio de modernidade obsérvase tamén na selección de determinados textos que se publican traducidos, provocando un cambio significativo na presenza das traduccions; por exemplo, en *A Nosa Terra*, a cabeceira de "clásicos" que acompañaba a maior parte das traduccions ata ese momento, desaparece en favor das seguintes: "Xente de fóra", "Poetas estranxeiros", "Letras nosas e alleas". O proceso de divulgación dos "ismos" concrétese en críticas e traduccions e coincide no tempo coas primeiras produccions vangardistas galegas. O aspecto informativo cóbreo en grande medida (de novo) o traballo efectuado por Vicente Risco. As traduccions de textos vangardistas que coñecemos responden a esta primeira fase receptiva dos "ismos", á que contribuíron determinados autores por medio de críticas e mesmo coa súa propia obra. Os tradutores dos textos vangardistas son tamén os representantes dos diferentes "ismos" no sistema literario galego: Álvaro Cebreiro traduce a Francis Picabia e Paul Fort; Vicente Risco a Max Jacob, Rimbaud e Tomás Garcés; Uxío Montes a Walt Whitman; Amado Carballo de novo a Paul Fort e Rilke; Álvaro Cunqueiro a Hölderlin.

As mostras poéticas destes autores ofrécense como produtos estéticos "novos", aínda que os autores seleccionados non sexan precisamente modernos. A función que se lles asigna neste intre da literatura galega explica a errónea presentación de determinados autores coa etiqueta de "vangardistas", ou simplemente de "modernos" ou "novos", así como a presentación dos "mestres" dos vangardistas: Arthur Rimbaud, Max Jacob, Liliencron,

Walt Whitman ou Paul Fort. A recepción das vangardas é sentida nun primeiro momento como útil, necesaria para afastalos cualificativos de tradicional, rural, conservadora ou, peor aínda, "marxinal" que pesaban sobre a visión que dende fóra se tiña da literatura galega. Certos intelectuais galeguistas están persuadidos de que a solución pasa pola renovación da "forma" e do "fondo", e de que cómpre estar ó tanto das novidades artísticas, de ser permeables á arte nova. Ademais, para saíren da marxinalidade imposta (e autoimposta) propoñen establecer relacións de igualdade coas outras literaturas europeas, vistas como máis modernas. Sen embargo, o «abandono da ilusión vangardista» (Molina, 1989, p. 325) en parte dos escritores prodúcese despois da publicación en 1922 do manifesto "Máis alá", asinado por Álvaro Cebreiro e Manuel Antonio. A negación que promulgan da tradición galega e dos autores canonizados da nosa literatura non só non gusta ós membros da Xeración Nós, senón que recibe acres críticas dos mozos. A "herexía" deste manifesto residía no atrevemento de dubidar da harmoniosa relación nacionalismo/universalismo, así propugnada pola Xeración Nós. A ignorancia consciente que se produce posteriormente do vangardismo explica o baleiro que existe no sistema literario galego respecto á recepción do surrealismo, que se en Cataluña o punto máximo de recepción crítica estivo nos anos 1927-1928 (García Gallego, 1989, p. 355-369), en Galicia foi practicamente nulo.

A recepción da vangarda artística e a aparición de literatura vangardista en galego foron practicamente simultáneas. Polo tanto, non podemos dicir que os poucos textos vangardistas traducidos ó galego animasen ou provocasen a composición de obras vangardistas. Pensamos que as traducións preséntanse como apoio, como reforzo da "importación" da nova arte, que se ve nesa fase do sistema como solución a certos problemas: os excesos do intimismo sentimental romántico, a excesiva ruralización e fosilización da lingua e a necesidade de supera-lo arquetipo lírico do discurso literario galego. Pola contra, o maior poder expresivo e simbolista que ofrecían os "ismos", unido á superación dos modelos rítmicos, constituían factores de renovación da literatura galega que non se desaproveitaron. É precisamente Álvaro Cunqueiro, autor das últimas traducións vangardistas publicadas antes da guerra¹⁷⁹, quen máis e mellor empregaría recursos propios da nova linguaxe poética.

Dous escritores teñen especial importancia na recepción das vangardas e na xénese das traducións propostas como renovadoras: Evaristo Correa Calderón e Vicente Risco. Ímonos deter brevemente neles.

Evaristo Correa Calderón argumenta (1918, p. 5) a necesidade da modernización do idioma e da literatura galega. Ademais senta as bases do que a partir de entón será un cambio cualitativo na selección da tradución: abríse ás "Novas Formas" (vangarda literaria) e ás "Novas Ideas", actualizando o vocabulario para moderniza-la lingua á par que se moderniza a civilización. Como mostra traduce os seguintes autores, precedidos da cabeceira "Os raros i'os novos": Oscar Wilde, Omar-Al Khayyam, Paul Verlaine, Giovanni

Pascoli, Rabindranath Tagore e Joan Maragall. Aínda que Correa Calderón é colaborador habitual de varios xornais galegos e casteláns, publica poucas traducións ó galego. Ademais das sinaladas anteriormente, só traduce "A Gaita Galaica", de Rubén Darío¹⁸⁰.

A importancia de Vicente Risco en toda a Xeración Nós é sobradamente coñecida. A través das súas colaboracións, ademais de encargarse de manter informados ós lectores galegos da literatura catalana, francesa, inglesa, portuguesa, irlandesa e mesmo doutras máis afastadas, como a armenia ou a india, conságrase como o divulgador das novas correntes literarias europeas e convértese en guía, en orientador do camiño a seguir pola nova literatura galega. Xoán González Millán (1989, p. 31) opina que a incorporación da obra de Joyce ó galego semella ser un proxecto colectivo moi ben pensado e organizado. Os datos que achega a análise das traducións apuntan a que o estratega e principal promotor é Vicente Risco. El mesmo publica varias traducións e fundamenta nos seus artigos a necesidade de moderniza-la estética galega. Como exemplo de estética moderna publica algúns poemas propios⁹. O que comeza co verso "Morreu un mozo", incluído na sección "Poemas novos", vai precedido dun comentario feito pola Redacción do xornal *A Nosa Terra* que sitúa a Risco como o autor máis en liña coa estética dos "ismos".

Vicente Risco persegue fomentar coas súas detalladas colaboracións o interese por outras culturas. Nas súas colaboracións adoita culpar ó centralismo castelán de coutárno-la relación natural con outras culturas europeas, en concreto coas outras culturas "atlánticas", valorando o acceso a elas dende a lingua orixinal, con menosprezo do filtro intermediario castelán. A completa cultura humanista de Risco permítelle acceder, sen demasiada dificultade, a variedade de linguas e culturas; posiblemente por iso non é partidario das traducións; dende a súa óptica, a lectura de obras literarias a través de traducións vese como incompleta ou imperfecta. A verdadeira lectura sería a que se efectúa do orixinal. Recorre ás traducións en contadas ocasións con fin didáctico, como mal menor no intento de dar a coñecer outras culturas. Selecciona sobre todo traducións de culturas atlánticas, coas que pretende mostrar unha sensibilidade afín á galega, oposta á mediterránea, coa finalidade de orienta-la produción autóctona e de animar a crear unha arte nosa orixinal; non desexa asimila-los valores creados por outros pobos, senón que opina:

Crear valores universaes non é asimilarse os valores xa creados por outros pobos, com'ó que se viste n'un bazar de roupas feitas, senon ó contrario, impoñer no mundo os nosos valores. Non aspirar a cosmopolizar Galicia, senon a galeguizál-o mundo. Esto como ideal, como tendencia¹⁸¹ (*A Nosa Terra*, 98, 1919, p. 5).

9. Os poemas "Morreu un mozo", "Terra", "O vento pasa" e "O mar cantou", publicados en *A Nosa Terra* nos números 77, 113 e 138 correspondentes a 1919 e 1920.

Sen embargo, pouco despois, recoñece que o contacto con outras culturas (a intertextualidade) provoca influencias: «Os valores espirituales d'un pobo non son somentes os indíxenas, senón tamén os alleos que tomaron n'el carta de natureza» (*A Nosa Terra*, 114, 1920, p. 2). Risco é consciente de que a procura do discurso estético diferencial cobizado pola Xeración Nós, o esforzo por acadar unha creación orixinal galega non contaminada pola imitación non se pode substraer ó principio xeral de interferencia á que están sometidas as culturas en contacto¹⁰.

Conclusiones

Partindo da clasificación das traducións efectuadas ó galego no período 1907-1936 observamos que os criterios de selección que subxacen na súa publicación orientáanse cara a afianza-los vencellos étnicos, culturais e nacionalistas con outros pobos do mundo. A traducción resulta ser unha actividade empregada principalmente para contribuír á creación dunha identidade galega. Úsase ademais como estratexia modernizadora da lingua e da literatura galega, esforzándose en achegar modelos vangardistas que rompan a inercia da creación galega. É empregada tamén como medio de contacto con outras culturas, como ponte de influencias, pero (e isto é fundamental) a través da peneira ben tecida do traductor e/ou editor.

A través da comparación entre as lecturas esóxenas que se sinalan como máis frecuentes e as traducións que se publican na mesma época, cuestionámo-lo papel principal da traducción como motor da interferencia e como achegadora de novidades. Parecen máis importantes outros mecanismos de penetración, como as lecturas individuais de textos estranxeiros, críticas, conferencias, viaxes de escritores, etc., xa que as relacións entre sistemas que describe o proceso da traducción é unicamente unha parte das relacións que se establecen co acto de lectura de textos estranxeiros, sendo precisamente esta (a traducción) a relación que se revela máis interesada. Por este motivo, pensamos que as traducións non son o camiño único nin o máis importante de penetración de influencias alleas (malia se-lo conxunto de textos traducidos o produto máis visible da interferencia), senón que é unha fórmula das máis calculadas para intervir nunha cultura determinada; no noso caso para apoiar e propiciar un discurso diferenciador. No período analizado, a traducción resulta ser unha estratexia activa utilizada por determinados axentes culturais que responde a expectativas creadas previamente. O traductor ou inductor da traducción ten prevista con anterioridade a función que lle asigna no sistema receptor.

10. O feito de que as literaturas nunca están en non interferencia é apuntado por Itamar Even-Zohar como primeiro principio xeral de interferencia (1990: p. 59).

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- CANEDA CABRERA, T. 1998. "Literatura, traducción e configuración da identidade nacional: a "apropiación galega do *Ulises*", *Grial*, nº 137, pp. 87-97, 1998.
- CORREA CALDERÓN, E. 1918. "Os raros i'os novos", en *A Nosa Terra*, A Coruña, nº 76, p. 5, 1918.
- EVEN-ZOHAR, I. 1990. *Poetics Today*, Israel, The Porter Institute for Poetics and Semiotics, vol. 11, nº 1, 1990.
- FIGUEROA, A. 1996. *Lecturas alleas*, Colección Estudios e Investigacións, Santiago de Compostela, Ed. Sotelo Blanco, 1996.
- GARCÍA GALLEGO, J. 1989. "La recepción del surrealismo en Cataluña", en LAFARGA, F. (ed.) *Imágenes de Francia en las letras Hispánicas*, Barcelona, Promociones y Publicaciones Universidad, 1989.
- GONZÁLEZ-MILLÁN, X. 1989. "James Joyce e a Xeración Nós", *Grial*, nº 101, pp. 29-45, 1989.
- MOLINA, C. A. 1989. *Prensa Literaria en Galicia (1809-1920), (1920-1960)*, 2 vol., Vigo, Ed. Xerais de Galicia, 1989.
- VILAR PONTE, A. 1971. *Pensamento e Sementeira*, Buenos Aires, Ed. Galicia del Centro Gallego de Buenos Aires, 1971.

NOTAS FINAIS

1. Traducido por Ramón Cabanillas e publicado en *El Umia*, Pontevedra, 1907 (segundo indica Xesús Alonso Montero en *Ramón Cabanillas. Obra Completa*, 3 vol., Akal editor, Madrid, 1979-1981).

2. Figura esta traducción no libro *Canciones y poesías gallegas* de C. Méndez Brandon, Madrid, 1908, segundo indica Xesús Alonso Montero en *Cen anos da literatura galega*. Catálogo da Exposición Bibliográfica celebrada no Círculo de las Artes de Lugo, 9-19-1963. Preparado por Xesús Alonso Montero e Epifanio Ramos de Castro, Sección de Publicaciones del Círculo de las Artes de Lugo, Lugo, 1965, p. 74.

3. Incluídos en *Epodos. Con la versión literal y diferentes traducciones en las lenguas ibéricas*, recompiladas polo doutor Cosme Parpal y Marqués e publicadas pola Academia Calasancia baixo a dirección de L. Segalá e C. Parpal. Versións de Olegaria Dieste (IV), Eduardo Dieste (V), Javier Montero Mejuto (VI) e Juan Barcia Caballero (IX). Xesús Alonso Montero apunta como data probable de publicación 1910 no seu artigo "Horacio en galego: catro epodos descoñecidos de 1910", revista *Grial*, nº 116, Vigo, 1992, pp. 530-539.

4. 1.-Louey Chisholm, *Os catro cisnes brancos. Lenda celta*, Ed. *Céltiga*, v. 2, 1922. Traducción de Manuel Fernández Barreiro. 2.-Virxilio, *Eglogas*, Ed. Nós, 1930. Traducción de Avelino Gómez Ledo. 3.-Goethe, *Diálogo de Fausto e o centauro Quirón*, Ed. Nós, 1932. Traducción de Ramón Otero Pedrayo. 4.-W. B. Yeats: *Dous folk-dramas*, Ed. Nós, vol. LXIX, 1935. Traducción dos irmáns Vilar Ponte e Plácido R. Castro. 5.-*A Santa Compañía*, do doutor Roberto Novoa Santos, Ed. *Céltiga*, vol. 11, 1922. Traducción de Xaime Quintanilla. 6.-O folleto *Titiro. A egloga primeira do Virxilio tradocida a lingoa galega en versos ceibes. Homilde homenaxe. O se cumpriren os dous milleiros d'anos da nacementa do outisimo Poeta*, por Avelino Gómez Ledo, Ed. Mundial artística, R/ Abascal, Madrid, 1930.

5. A *Santa Compañía*, de Roberto Novoa Santos (1922) e *Os catro cisnes brancos*, de L. Chisholm (1922).

6. En *Yunque* hai traducións do alemán ó castelán; en *Alfar* tradúcese do catalán, do francés (Enrique Díaz Canedo) e do portugués (Jose Mª de Cossío), tamén hai traducións ó castelán de Arand Nazariantz. A revista *Prisma* publica traducións ó castelán no n° 1 (1920).

En *Ronsel* si hai traducións ó galego de Xoán Vicente Viqueira; polo demais, esta revista publica textos orixinais en catalán e francés, así como traducións ó castelán do alemán e do francés.

7. "Coimbra" no n° 2 (30-11-1920, pp. 1-2) e "Vigo" no n° 5 (24-6-1921, p. 1).

8. Publicadas pola Academia Calasancia; Alonso Montero data as traducións ó galego no 1910, aproximadamente. Os tradutores son Olegaria Dieste (Epodo IV), Eduardo Dieste (Epodo V), Javier Montero Mejuto (Epodo VI), Juan Barcia Caballero (Epodo IX).

9. Biblioteca de Autores Griegos y Latinos. Barcelona, ¿1910? Publicada nun dos opúsculos de L. Segalá e Cosme Parpal.

10. Revista *Nós*, n° 18, Ourense, 1-7-1923, pp. 4-5. Filgueira Valverde atribúelle a tradución a Florentino Cuevillas en "Primeira reunión Gallega de Estudos Clásicos", *Terceiro Adral*, Ed. do Castro, Sada, 1984, p. 87.

11. Revista *Nós*, n° 97, Ourense, 15-1-1932, pp. 4-12.

12. Pasou ás *Églogas*. Ver nota n° 6.

13. Segundo di o prologuista A. Iglesia Alvariño, esta tradución e "o pazo do sono" de Ovidio" foron publicadas na Col. Renacimiento, Vilagarcía, 1936 e traducidas por J. Porto González e Armenio Alves. Tomamos esta información de Alonso Montero, *Cen anos da Literatura galega, Catálogo da exposición bibliográfica 19-12-1963*, Servicio de Publicaciones del Círculo de las Artes, Lugo, 1965, p. 73.

14. Na revista *Nós*, n° 84, Ourense, 15-12-1930, pp. 233-234.

15. Revista *Nós*, n° 113, Ourense, 17-5-1933, p. 76.

16. *As églogas do Virxilio, traducidas a lingua galega por A. Gómez Ledo*, Ed. *Nós*, v. XXXV, Publicazóns galegas e Imprenta Linares Rivas, 50, A Coruña, 1930. Contén as sete primeiras églogas.

17. Revista *Nós*, n° 91, Ourense, 25-7-1931, p. 11.

18. Revista *Nós*, n° 98, Ourense, 15-2-1932, pp. 24 e 25.

19. "Os meus enemigos", paráfrases do salmo III de David, *A Nosa Terra*, n° 108, A Coruña, 15-12-1919, p. 2; tradución de Avelino Rodríguez Elías

Co encabezamento "Pra rezar en galego" publicanse en galego as oracións O Padre Noso, A Ave María, O Credo e A Salve en *A Nosa Terra*, n° 119, A Coruña, 10-5-1920, p. 8.

Xosé María Cabada Vázquez traduciu as primeiras páxinas do *Catecismo* do P. Astete, ó parecer, por suxestión de Amor Ruibal, pero esta versión non viu a luz ata 1989 na edición facsímil de *Vagalumes* (1931), Xosé María Cabada Vázquez, o home e o poeta: cronoloxía, estudio e bibliografía, Xesús Alonso Montero (ed.) e prólogo, A Estrada, 1989, pp. 58-59.

20. "A Caridá", "Cantiga de amor" e "A reina de Cataluña", poemas traducidos por Samuel Eiján e incluídos en *D'a-y-alma*, 1915, pp. 51-53, 111-113 e 127.

21. Poema "Onda unha fonte", *Coruña Moderna*, n° 42, 1905. Tamén en *Do Ermo*, *Op. cit.* p. 126; tradución de Noriega Varela.

22. "Canto do irmán sol", *ANT*, n° 225, A Coruña, 1-6-1926, p. 1; tradución de Amado Carballo. Tamén "Cántico do Sol de San Francisco", revista *Nós*, n° 34, Ourense, 15-10-1926, pp. 1 e 3.

23. "A sangrante namorada". Lenda sobre Doña Catalina de Santiso, revista *Nós*, n° 56, Ourense, 15-8-1928, p. 157; tradución de Xosé Iglesias Roura.

24. "A-la-la de San Xoán" tradución de Gerardo Álvarez Limeses en *Entre dous séculos, 1897-1934*, 1934, p. 70.

25. De Henri du Passage, *Logos*, Pontevedra, nº 13 e ss., 1932; non se indica o traductor.
26. De Enrich Przywara S.J., *Logos*, nº 22, Pontevedra, 1932, pp. 184-187; non se indica traductor.
27. De J. de Bourcocne, *Logos*, nº 35, Pontevedra, nov., 1933, pp. 177-179; non se indica traductor.
28. De Dom E. Flicoteaux O.S.B., *Logos*, nº 36, Pontevedra, Nadal, 1933, pp. 193-194; non se indica traductor.
29. De L. Witterbroodt, *Logos*, nº 34, Pontevedra, 1933, pp. 169-170; non se indica traductor.
30. *Logos*, nº 48, Pontevedra, xan-febr.-1936, pp. 1-3; non se indica traductor.
31. Traducción de Ramón Cabanillas publicada en *El Umia*, 1907. Tamén se recolle en "Follas soltas", Vid. *Obras Completas*, Ediciones de Galicia, Centro gallego de Buenos Aires, Instituto Arxentino de Cultura Galega, 1959, 2ª ed., pp. 89-90. Segundo alí se indica foi "vertida do español".
32. "Le vaca cega" de *Poesies*, 1895, en ANT, nº 21, A Coruña, 16-7-1917, p. 7; traducción de Xosé Iglesias Roura. No suplemento literario do xornal *El Noroeste* figura unha traducción de Maragall, segundo indica César Antonio Molina (*Prensa Literaria en Galicia, 1809-1920*, p. 296); traducción que nós non podemos consultar. Existe unha traducción posterior deste mesmo poema efectuada por Xesús Alonso Montero (*La Voz de Galicia*, A Coruña, 16-5-1972).
33. "Himno da arbre froital", ANT, nº 258, A Coruña, 1-3-1929, p. 3; traducción de Xosé Iglesias Roura. "Unha vos"; traducción de Evaristo Correa Calderón publicada en ANT, nº 76, A Coruña, 25-12-1918, p. 5.
34. ANT, A Coruña, 20-8-1920, p. 6; Traducción de Vicente Risco.
35. "En la morte de l'heroi", ANT, nº 136, A Coruña, 15-3-1921, p. 5; traducción de Antón Vilar Ponte.
36. "L'altre irlandés", ANT, nº 136, A Coruña, 15-3-1921, p. 5; traducción de Antón Vilar Ponte.
37. Revista *Nós*, nº 63, Ourense, 15-3-1929, p. 1; traducción de Abel Demo.
38. En *Manuel Leiras Pulpeiro Obra Completa I*, Ed. Nós, A Coruña, 1930, pp. 98 e 99.
39. ANT, nº 76, 25-12-1918, p. 2; traducción de Roberto Blanco Torres.
40. Poema recollido da novela *Andam faunos pelos bosques*, publicada en 1912. Traducción de Noriega Varela incluída en *Do Ermo*, 1920, p. 163.
41. En *Vida Gallega*, Vigo, nº 122, 15-3-1919, e en *A Nosa Terra*, nº 108, A Coruña, 15-12-1919, p. 2; nesta última publicación non se indica a autoría portuguesa e o título é "Cántiga humilde".
42. En ANT, nº 196, A Coruña, 1-1-1924, p. 9.
43. Traducido por Noriega Varela e publicado por primeira vez en *Vallibria* (nº 11, 15-5-1930), segundo consta no estudio de Xosé Ramón Freixeiro Mato, *A cara oculta de Noriega Varela: biografía e textos esquecidos*, Laidovento, Santiago de Compostela, 1992, p. 420. Tamén en *Heraldo Orensano*, nº 75, Ourense, 15-9-1930.
44. "A aia", ANT, A Coruña, 30-9-1918, pp. 4 e 5.
45. ANT, nº 66, A Coruña, 10-9-1918, pp. 4 e 5.
46. ANT, nº 70, A Coruña, 25-10-1918, p. 4.
47. ANT, nº 83, A Coruña, 15-3-1919, pp. 2 e 3.
48. ANT, nº 84, A Coruña, 25-3-1919, pp. 5 e 6.
49. ANT, nº 87, A Coruña, 25-12-1919, p. 5.
50. ANT, nº 89, A Coruña, 15-3-1919, p. 5.
51. ANT, nº 136, A Coruña, 15-3-1921, pp. 2 e 3.
52. ANT, nº 66, A Coruña, 10-9-1918, p. 5.
53. ANT, nº 76, A Coruña, 25-12-1918, p. 2.
54. "A Prehistoria. Conto estravagante de Azorín", ANT, nº 1, A Coruña, 14-11-1916, pp. 6 e 7. Non figura o nome do traductor.

55. "Gabanza sentimental do acordeón", ANT, nº 10, A Coruña, 16-2-1917, p. 3; traducción de Leandro Carré.

56. "A brancura de Pierrot", ANT, nº 7, A Coruña, 15-1-1917, p. 3; traducción de Leandro Carré.

57. Fragmento de *El Quijote*: "O sígalo d'ouro", ANT, nº 6, A Coruña, 5-1-1917, p. 6; traducción de Antón Valcárcel.

58. "¿Verdade?", revista *Cristal*, nº 5, Pontevedra, 1932, p. 7; traducción de Amado Carballo.

59. "A corrupción do século", de *Apólogo de la ociosidad y el trabajo*; ANT, nº 8, 25-1-1917, p. 6; traducción de Xosé Iglesias Roura.

60. "O galo de Sócrates. Contos de fama", ANT, nº 69, A Coruña, 15-10-1918, pp. 4-5. Non consta o traductor.

61. Poema "Gaita Galaica", ANT, nº 73-74, A Coruña, 5-12-1918, p. 7; traducción de Evaristo Correa Calderón.

62. Poesía "Por ser contigo...", *Do Ermo*, 1920, pp. 117-118 (cit. pola 4ª ed., a luguessa, aumentada. Tip. La Voz de la Verdad, Lugo, 1946); traducción de Noriega Varela.

63. Poema "Frente a Irlanda" do libro *Éxodo*, ANT, nº 141, A Coruña, 31-5-1921, p. 5; traducción de F. Pita.

64. Os poemas "A Lagoa" e "Folliña", ANT, nº 144, A Coruña, 15-7-1921, p. 6; traducción de Antón Vilar Ponte.

Julio J. Casal foi cónsul de Uruguay en España; dirixiu a revista *Alfar* e mantivo estreitos contactos cos escritores galeguistas durante a súa permanencia en Galicia e dende Uruguay.

65. Poema "O embargo" (de *Extremeñas*), revista *Nós*, nº 36, Ourense, 15-12-1926, p. 1; traducción de Alfredo García Ramos.

66. Poema "Lex suprema", publicada en *Vida Gallega*, nº 319, Vigo, 10-10-1926 e de novo no nº 330, 30-1-1927; traducción de Noriega Varela, segundo indica Xosé Ramón Freixeiro Mato (*A cara oculta de Noriega Varela*, Ed. Laivento, Santiago de Compostela, 1992, p. 420); tamén se publicou nas publicacións: *Céltiga*, nº 132, Buenos Aires, 25-6-1930; *El Ideal Gallego*, A Coruña, 25-7-1930; *Heraldo Gallego*, nº 73, 1-9-1930; *Hoy*, nº 3, Mondoñedo, 29-1-1930.

67. O poema "Anhelos", *A la antigua usanza. Madrigales y sonetos*, Madrid, Ed. Voluntad, 1924; traducción de Eduardo.

68. O poema "magalí" figura no volume *Lago González. Biografía y selección de su obra gallega por José Filgueira Valverde*, Ed. Bibliófilos Gallegos, Biblioteca de Galicia, XI, Santiago de Compostela, 1965, p. 148. Alí consta: "Ms. autógrafo. Es un trozo de la canción incluída en el Canto III de *Mireio* de Mistral".

69. Xosé Mª Cabada Vázquez, en colaboración con Casimiro Cubela, traduce o seu poema "O botafumeiro" na revista *Vida Gallega* (nº 455, Vigo, 20-7-1930), que anteriormente vira a luz en castelán na mesma publicación (nº 315, 30-8-1926).

70. ANT, nº 2, A Coruña, 24-11-1916, p. 3.

71. Novoa Santos, Roberto: *A Santa Compañía*, Ed. Céltiga, Ferrol, 1923. Traducción de Xaime Quintanilla.

72. O poema en castelán "Angor ex cogitare" aparecido no xornal *Galicia* (nº 465, Vigo, 27-1-1924) transformárase en "Dramatismo" en *Orballo de media noite* (Ed. Nós, 1929), segundo indica Miro Villar na ed. de *Orballo de media noite*, Ed. Xerais, Vigo, 1998, p. 91.

73. "La feuille", ANT, nº 12, A Coruña, 10-3-1917, p. 4; traducción de Xosé Iglesias Roura. Publícase de novo en traducción de Antón Lousada Diéguez no nº 61, 20-7-1918, p. 3.

74. "Estrelina do serán", ANT, nº 10, A Coruña, 16-2-1917, p. 6; traducción de Xosé Iglesias Roura.

75. Poema que comeza: "A lua, ollo das noites, irmá d'Apolo...", ANT, nº 97, A Coruña, 15-8-1919, p. 4; traducción de Vicente Risco.

76. Poema "O neno y-a estrela", *Vento mareiro*, A Habana, 1915; traducción de Ramón Cabanillas; tamén foi publicado no xornal *A Nosa Terra*, nº 92, A Coruña, 15-6-1919, p. 5.

77. "Dempois do Dioibo", ANT, nº 84, 25-3-1919, p. 5; traducción de Vicente Risco.

78. "Non sabe a frota...", en *Do Ermo*, Noriega Varela, A. 1920. (cit. pola 4ª ed. Tip. La Voz de la Verdad, p. 198); traducción de Noriega Varela.

79. "Sen título" e "Estang m'a emporté au Chili", traducción de Álvaro Cebreiro en ANT, nº 153, A Coruña, 15-12-1921, p. 3.

80. "A Yvonne Penmoor", revista *Nós*, nº 70, Ourense, 1929, p. 180; non consta o nome do traductor.

81. "O vento empúrranos", "A folla morta" e "O vento deu a volta ao mundo", no xornal betanceiro *Rexurdimento*, 16-8-1922, pp. 3 e 4; traducción de Álvaro Cebreiro. Tamén "Plegaria ao Santo silencio", "O mais ledo dos lieds" e "A moza que morreu namorada" en ANT, nº 194, 1-11-1923, pp. 3 e 4; traducción de Amado Carballo.

82. "Pamir", revista *Nós*, nº 70 e ss., Ourense, 15-10-1929; traducción de Ramón Otero Pedrayo. Tamén se publicou na revista *Galicia* (Centro Galego de Buenos Aires, maio de 1947), vid. Alonso Montero, Xesús e Ramos de Castro, Epifanio, *Galicia y Francia*, Instituto de Estudios, Lugo, 1965.

83. "Oración para ir ao ceo cos asnos" e "Xan de Noraieu", na Col. Renascencia, Vilagarcía, 1936; traducción de J. Porto González e Armenio Alves.

84. "Parrafeamento sentimental", ANT, nº 76, A Coruña, 25-12-1918, p. 5; traducción de Correa Calderón. Do mesmo poema existe outra versión de Antón Lousada Diéguez publicada en ANT, nº 119, A Coruña, 25-2-1920, p. 4.

85. "As caricias dos ollos", ANT, nº 112, A Coruña, 10-2-1920, p. 8; traducción de Roberto Blanco Torres.

86. "A misa do galo. Conto de Nadal" (do libro *Les contes du lundi*, Paris, 1873, pp. 301-314) publicado en ANT, nº 5, A Coruña, 25-12-1916, p. 3; non consta o traductor.

87. "Argumento pra unha nova traxedia poética; de La Isla de los pingüinos", ANT, nº 11, A Coruña, 26-2-1917, p. 3; non consta o traductor.

88. "A morte do delfín", ANT, nº 60, A Coruña, 20-7-1918, p. 3. "La mort du Dauphin" forma parte da serie "Ballades en prose" recollidas en *Lettres de mon moulin. Impresions et souvenirs*, Hetzel, Paris, 1869, 302 pp. Publícanse logo na edición definitiva que chegou ata nós no ano 1887 na editorial Charpentier (Paris). Despois houbo reedicións sucesivas.

89. "O esmalte closonné da Cruz d'Allariz", revista *Nós*, nº 112, Ourense, 1933, pp. 58-60; non consta o traductor.

90. "Morriña", revista *Nós*, nº 31, Ourense, 1926, pp. 31-32; traducción de J. Núñez Búa.

91. ANT, nº 196, A Coruña, 15-1-1924, p. 7. O texto é o seguinte:

"O amor á Patria é común a todol-os homes, e o país natal, sexa o que for, é sempre o preferido á todol-os demais. Non sómente é natural este amor, senon que é tan podente que non hai nada que deixe de se facer cando él impera".

92. En concreto, parte de "Le maître de la mer" de Eugène Melchior Vogüé mais unha parte do libro *La poésie d'aujourd'hui. Un nouvel état d'intelligence*. (Vid. Varela Jácome, Benito: *Historia de la Literatura Gallega*, Ed. Porto y Cía, Santiago, p. 423).

93. "Xulio", ANT, nº 5, A Coruña, 25-12-1916, p. 5; traducción de Xosé Iglesias Roura.

94. "Orfa e sin amor", ANT, nº 26, A Coruña, 30-7-1917, p. 6; traducción de Xosé Iglesias Roura.

95. "O neno" e "O neno do pozo", traducción de Roberto Blanco Torres en ANT, nº 111, A Coruña, 25-1-1920, p. 2 e ANT, nº 112, 10-3-1920, p. 8 respectivamente. Tamén se publica "Cantiga de vran" na revista *Ronsel*, nº VI, Lugo, out-nov-1924, p. 20; traducción de X. Vicente Viqueira.

96. "Duas millas o trote" e "Morto no trival", ANT, nº 109, A Coruña, 1-1-1920, p. 6; traducción de Roberto Blanco Torres. O primeiro poema aparecerá de novo no xornal *El Compostelano* (11-6-1929), segundo indica Marcos Seixo Pastor en *Xornalismo Irmandiño*, ed. A Nosa Terra, Vigo, 1999, p. 61.

97. "Segredo", revista *Ronsel*, nº VI, Lugo, out-nov., 1924, p. 20; traducción de X. Vicente Viqueira.

98. "A unha amiga", ANT, nº 241, A Coruña, 1-10-1927, p. 4; traducción de Amado Carballo.

99. "Adeus", "Idades da vida" e "Primaveira", revista *Nós*, nº 130, Ourense, 1934, pp. 151-152; traducción de Álvaro Cunqueiro.

100. "Diálogo de Fausto e o Centauro Quirón" publicado pola Ed. *Nós*, Santiago de Compostela, 1932, pp. 1-39; traducción de Ramón Otero Pedrayo.

101. "O salmo do eterno", ANT, nº 47-48, A Coruña, 10-3-1918, pp. 10 e 11. Non consta o traductor.

102. ANT, nº 85-86, A Coruña, 1919, p. 10. Non consta o traductor.

103. Publicada no volume *Lago González. Biografía y selección de su obra gallega por José Filgueira Valverde*, Ed. Bibliófilos Gallegos, Santiago de Compostela, 1965, p. 148. Alí indicase "Ms. firmado "Xan de Ningures". En Nota: "Es el número 61 del *Lyrisches Intermezzi*, incluído por el autor en el "Buch der Lieder", (nº LXVI).

104. "La Rondinella" e "Anduriña", ANT, nº 6, A Coruña, 5-1-1917, p. 2; traducción de Xosé Iglesias Roura.

105. "Soneto XV de La Vita Nuova", ANT, nº 61, A Coruña, 20-7-1918, p. 3; traducción de Antón Lousada Diéguez.

106. "O poeta fala na figura da súa escultura A Noite", revista *Ronsel*, nº VI, Lugo, out.-nov., 1920, p. 20; traducción de Vicente Viqueira; o traductor incluírá esta versión no seu libro *Ensayos y poesías* (1930).

107. "O pasado", ANT, nº 76, A Coruña, 25-12-1918, p. 5; traducción de Correa Calderón.

108. "Cuadro de feira", ANT, nº 13, A Coruña, 20-3-1917, pp. 5 e 6; traducción de Leandro Carré.

109. Lousada Diéguez, Antón: *Obra Completa*, Edición ó coidado de Justo G. Beramendi, Vigo, Xerais, 1985, p. 616: "Ms sen data, no anverso dunha cuartela do feixe no que están as demais poesías".

110. "Un Carballo na Luisiana" do libro *Leaves of grass* (1855), ANT, nº 109, A Coruña, 1-1-1920, pp 2-3; traducción de Uxío Montes.

111. O poema "Costa arriba" incluído por Ramón Cabanillas no seu libro *Vento mareiro*, A Habana, 1915.

112. "To an isle in the water", revista *Nós*, nº 3, Ourense, 30-12-1920, p. 16; traducción de Vicente Risco.

113. "Mañán estarás morto" de "A música da liberdade", revista *Nós*, nº8, Ourense, 5-12-1921, p. 7. Tamén se publica o poema "Aprendamos a morrer", ANT, nº 130-131, A Coruña, 5-11-1920, p. 7. Non consta o traductor.

114. "A Señora dos Outeiros", revista *Nós*, nº 15, Ourense; 1-1-1923, pp. 94-97; traducción de Vicente Risco. "Conto" tomado de *O Crepúsculo Céltico* (1902), ANT, nº 210, A Coruña, 1-3-1925, p. 10, Non consta o traductor. Os dramas *Catuxa de Houlihan* e *O País da saudade*, ed. *Nós*, vol. LXIX, 1935, Santiago de Compostela, traducción dos irmáns Vilar Ponte e Plácido R. Castro.

115. "Narciso", ANT, nº 76, A Coruña, 25-12-1918, p. 5; traducción de Evaristo Correa Calderón.

116. Fragmentos do *Ulysses*: cap. XII, XVII, revista *Nós*, nº 32, Ourense, 15-8-1926, pp. 3-11; traducción de Otero Pedrayo.

117. Fragmento en prosa "Os homes fortes", ANT, nº 64, A Coruña, 20-8-1918, p. 5. Non consta o traductor.

118. Poema "A aldea esquecida", ANT, nº 202, A Coruña, 1-7-1924, pp. 8 e 9; traducción de Ramón Cabanillas.
119. Anaco de "Os pretendentes á coroa", ANT, nº 61, A Coruña, 20-7-1918, p. 3. Non consta o traductor.
120. "A Terra", de H. George publicado en ANT, nº 70-72, A Coruña, 25-10-1918, p. 3; non consta o traductor. "O culto da Vaca Astral na Galiza" atribuído a Roso de Luna e tomado da revista *Hesperia*, fpi publicad en ANT, nº 154, A Coruña, 31-12-1921, pp. 3-4; traducción de Amado Carballo.
121. "Inglaterra e o idioma rexional galés. A lingua materna na escola e na vida", de León de las Casas, traducido do xornal *El Sol*, publicado en ANT, nº 196, A Coruña, 1-1-1924, p. 7; non consta o traductor.
122. "Algunhas reflexións sobre a Arte relixiosa" (tomado de *Arte e escolástica*) de Jacques Maritain publicado na revista *Logos*, nº 19, Pontevedra, 1932, pp. 103-106; non consta o traductor.
123. "O primeiro problema da nosa economía: Aduanas e librecambio", ANT, nº 88, A Coruña, 5-5-1919, p. 1; traducción de L. Peña Novo. De Xulio Senador Gómez publícanse fragmentos de *La Canción del Duero* en ANT, nº 83, A Coruña, 15-3-1919, pp. 5-6; non consta o traductor. Do libro *La ciudad castellana*, do mesmo autor, publícanse fragmentos en ANT, nº 84, A Coruña, 25-3-1919, p. 4 e nº 85-86, p. 7; non consta o traductor. De Fabián Vidal publícase o artigo "Bugallal e os repartimentos de consumos" (tomado do xornal *El Sol*), ANT, nº 102, A Coruña, 5-10-1919, p. 3; non consta o traductor.
124. Varios artigos de Phileas Lebesgue sobre a literatura galega.
125. Tres textos publicados por Antón Valcárcel no xornal ourensán *La Región* e traducidos directamente en ANT; aparecen baixo a cabeceira "Crítica miuda" e tratan dos escritores Eladio Rodríguez González (nº 26, 30-7-1917, p. 3), Victoriano Taibo (nº 26, 30-7-1917, p. 6) e Villar Ponte (nº 20, 30-5-1917, p. 3).
126. Otero Pedrayo traduce *Quod nihil scitur*, do galego Xan Aznar Ponte; tamén Castela inclúe citas traducidas de diferentes publicacións francesas nun artigo sobre cubismo: "Diálogos de Sócrates", revista *Nós*, nº 12, Ourense, 25-8-1922, pp. 6-7.
127. ANT, nº 3, A Coruña, 5-12-1916, p. 3. Non consta o traductor.
128. Texto de Francisco Cambó, ANT, nº 20, A Coruña, 30-5-1917, pp. 1-2. Non consta o traductor.
129. De Rivera i Rovira, *Iberísima*, ANT, nº 54, A Coruña, 10-5-1918, p. 1. Non consta o traductor.
130. Texto atribuído a Bofill, ANT, nº 124, A Coruña, 25-7-1920, p. 12. Non consta o traductor.
131. De Joan Estelrich, tomado de *La Revista* (Barcelona), en ANT, nº 118, A Nosa Terra, 25-4-1920, p. 1. Non consta o traductor.
132. De Tomás Garcés, ANT, nº 121-122, A Nosa Terra, 1920, pp. 12-13. Non consta o traductor.
133. De Rovira i Virgili, tomado de *La Publicitat*, ANT, nº 253, A Coruña, 1-10-1928, p. 6. Non consta o traductor.
134. De Enric Prat de la Riba, ANT, nº 276, A Coruña, 1-10-1930, pp. 10-12. Non consta o traductor.
135. Continuación do anterior de Prat de la Riba, ANT, nº 284, A Coruña, 1-6-1931, pp. 5-7. Non consta o traductor.
136. "Palabras de J. Costa e Salmerón", ANT, nº 69, A Coruña, 15-10-1918, p. 4. Non consta o traductor.
137. Revista *Nós*, nº 17, Ourense, abril de 1929, pp. 1-16. Non consta o traductor.
138. Co encabezamento "Colaboración catalana" do poeta catalán Tomás Garcés, publicada en ANT, nº 128, A Coruña, 25-9-1920, p. 7. Non consta o traductor.
139. Tradúcense dous textos atribuídos a "Galaico", ANT, nº 170, A Coruña, 15-9-1922, p. 2 e nº 171, 30-9-1922, p. 2. Non consta o traductor.

140. De Ribera y Rovira, ANT, nº 140, A Coruña, 15-5-1921, pp. 1 e 2; non consta o traductor.
141. Traducido de *La Voz de Catalunya*, en ANT, nº 38, A Coruña, 30-11-1917, p. 6; non consta o traductor.
142. Enric Prat de la Riba, *Compendi de la Doctrina Catalanista*, ANT, nº 30, A Coruña, 10-9-1917, p. 6; non consta o traductor.
143. Cirici Ventalló, ANT, nº 12, A Coruña, 10-3-1917, p. 1; non consta o traductor.
144. De *La Veu de Catalunya*, en ANT, nº 166, A Coruña, 1-7-1922, p. 4; non consta o traductor.
145. ANT, nº 129, A Coruña, 5-11-1920, p. 1.
146. O poema "Frente a Irlanda" (de *Éxodo*), ANT, nº 141, A Coruña, 31-5-1921, p. 5. Traducción de F. Pita.
147. "Irlanda", ANT, nº 136, A Coruña, pp. 2 e 3.
148. Ver notas 35 e 36.
149. "Letras irlandesas", revista *Nós*, nº 3, Ourense, 30-12-1920, p. 15; traducción de Vicente Risco.
150. Revista *Nós*, nº 8, Ourense, 5-12-1921, pp. 8-13; traducción de A. Vilar Ponte.
151. Revista *Nós*, nº 15, 1-1-1923, pp. 94-97; traducción de Vicente Risco.
152. ANT, nº 210, A Coruña, 1-3-1925, p. 10. Non se indica o traductor.
153. "Anacos da soadísima novela de James Joyce postos en galego do texto inglés por Ramón Otero Pedrayo" revista *Nós*, nº 32, Ourense, 15-8-1926, pp. 3-11; traducción de Ramón Otero Pedrayo.
154. Revista *Nós*, Ourense, nº 67, 1929, pp. 123-129.
155. "Letras irlandesas", revista *Nós*, nº 3, Ourense, 30-12-1920, p. 15; traducción de Vicente Risco. Tomado da revista *La Douce France*.
156. ANT, nº 148, A Coruña, 1-10-1921, pp. 4-5. Non se indica o traductor.
157. Revista *Nós*, nº 8, 15-12-1921, pp. 3-7. Non se indica o traductor.
158. Poema do "mártir" irlandés que fora alcalde de York; ANT, nº 130-131, A Coruña, 1920, p. 7; nn se identifica o traductor.
159. Revista *Nós*, nº 86 e ss.
160. Revista *Nós*, nº 136, 15-4-1935, pp. 65-68; traducción de An Oaled.
161. A revista *Cristal*, nº 2, Pontevedra, 1932 e nº 9, 1933; tamén hai traducións deste autor ó castelán en *La Centuria*, Ourense, nº 5.
162. Revista *Nós*, nº 4, Ourense, 31-1-1921, p. 15. Non se indica o traductor.
163. Aparecido no nº 31 da revista *Nós*, Ourense, 1926.
164. Chamberlain, J.: *O atraso de España*, en ANT, nº 57, A Coruña, 10-6-1918, p. 1; non se indica o traductor.
165. De Fabián Vidal (tomado de *El Sol*, Madrid), ANT, nº 102, A Coruña, 5-10-1919, p. 3; non se indica o traductor.
166. ANT, nº 67-68, A Coruña, 30-9-1918, p. 2. Trátase dun fragmento no que o autor ataca a "manía da unificación". Non se indica o traductor.
167. Felipe Alaiz, do xornal *El Sol*, ANT, nº 101, A Coruña, 25-9-1919, p. 1. Non se indica o traductor.
168. Texto de Le Gofic (tomado do prólogo ó libro de F. Jean-Desthieux *A evolución regionalista*), ANT, nº 95, A Coruña, 25-7-1919, p. 2; traducción de Vicente Viqueira.
169. De Salvador de Madariaga (do libro *España*), *Revista de Galicia*, Mondoñedo, nº 12, 1932.
170. Co encabezamento: "O mesmo pensamos Nós", ANT, nº 26, A Coruña, 30-7-1917, p. 2, non se indica o traductor.
171. "O pensamento d'un centralista", ANT, nº 58, A Coruña, 20-6-1918, p. 6, non se indica o traductor.
172. Tettamancy, Francisco: *Boicentral*, Imprenta e fotograbado de Ferrer, A Coruña,

ña. A traducción de *Les Druides et les dieux celtiques à forme d'animaux* figura nas páxinas 53-81.

173. Risco, Vicente: "O druísmo no século XX", ANT, nº 93, A Coruña, 5-7-1919, p. 1.

174. "No Gorsedd n'hai distinción de castas, nin de relixión nin antr'homes e mulleres: todos son irmans.

S'estes costumes s'adoutaran de feito nA Nosa Terra, non somentes ganaríamol-a axuda dos pobos irmans, senon qu'adiantaría a nosa aducación artística e patriótica, e faríamos xurdir total-as virtús da nosa raza. Galicia e a úneca nación céltica que non se ten axuntado co-as outras pra manter o espírito da raza. E a que falla na confederación espiritual de kimvis e gaels, y-é tempo de qu'ó corno d'Artús que chame, responda o corno de Breogán. ¡Keltia da viken!"

175. Vid. nota 43.

176. Revista *Nós*, nº 86, 88, 92 e 95, Ourense, 1931.

177. Revista *Nós*, nº 136, Ourense, 15-4-1935, pp. 65 e 66; traducción de An Oaled.

178. Ed. Céltica, v. 2, Ferrol, 1922; traducción do inglés de Manuel Fernández Barreiro (segundo consta en ANT, nº 160, A Coruña, 1-4-1922, p. 7).

179. Poemas de Hölderlin: "Adeus", "Idades da vida", "Primaveira", na revista *Nós*, nº 130, 1934, Ourense, pp. 151-152.

180. ANT, nº 73-74, A Coruña, 5-12-1918, p. 7.

181. ANT, nº 98, A Coruña, 25-9-1919, p. 5.